

קרונה (3)

ווייתקין או תפילה בציבור

לאור המצב שאין בכל מקום "מניני מרפסות", נשאלתי מה הגדר ש"אומרים" שתפלה בהנף החמה נחשב כתפלה בציבור.

והנה כתב הביה"ל (סימן נח) שהזהירים לקרות כוונתקין מותר לקרות ולהתפלל ביחודי אם אין להם מנין. וכתב שגדולה מזו אמרו (ברכות כב, ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנף החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא, ומבואר שאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא ג"כ יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנף. ומשנה זו איירי בווייתקין כדמסקינן בגמ' (שם כה, ב) דמקשה לימא תנא סתמא כרבי אליעזר דאמר עד הנף החמה, ומשני אפילו תימא רבי יהושע ודלמא כותיקין, דאמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנף החמה. וצ"ע מאיפה רואה מכאן שווייתקין דוחה תפילה בציבור הרי אינו מתפלל במקוה, ואולי יתפלל אח"כ במנין.

ק"ש עם תפילין או תפלב"צ

ואולי כוונתו על פי מה שדן לעיל (סימן 10) במי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפללין אם עדיף שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין, ואח"כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד, או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין, ומביא פסק המג"א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין. ולפי"ז אם רואים שק"ש כוונתקין עדיף מק"ש בלי תפילין, אז ממילא עדיף גם מתפילה בציבור. וכן מדוייק במה שכתב הביה"ל שאינו מניח אז תפילין, וק' תפילין מאן דכר שמיה, אלא כנ"ל שזמה מוכיח שתפלה כוונתקין עדיף מתפלה בציבור.

אלא דצ"ע למה כתב דווקא במי שרגיל ליה. וראיתי במשנ"ב מהדורת דירשו שבאמת הגריש"א זצ"ל והגרח"ק נקטו שה"ה למי שאינו רגיל להתפלל כוונתקין עדיף מתפלב"צ. וכן ראיתי בספר אבני ישפה (פ"ד הע' 1) בשם הגריש"א, ורצה לפרש שמשנה שכתב הביה"ל זהירים היינו לומר שדווקא מי שמתפלל בגלל הזהירות ולא מי שנזדמן לו להתפלל בווייתקין. אבל בספר הנ"ל רצה לומר שאין סברא לחלק כלל, וכן מהראיה שהביא בירד לטבול משמע שאין חילוק.

האם יש חיוב תפלה בציבור

וראיתי בספר עמק ברכה (ברכת ק"ש א) בפ ספר יריעות אהל על ספר אוהל מועד, שכתב שאין תפלה בציבור חיוב גמור, אלא "מעלה, גדולה שאין הקב"ה מואס בתפלתם. ומביא שהח"י (סי' קיד) לא התיר אמריה לנכרי בשביל תפלב"צ. [אבל כידוע שיטת בעל האגר"מ הוא שתפלב"צ הוי חיוב גמור, ואכמ"ל].

אבל מש"כ שם בשם ספר "כרך של רומי שענין תפלה בציבור אין לה זכר בין המצוות ואפילו מדרבנן ודי לנו מאי דאתמוהי קמתמה ר"נ לר"י (ברכות ז, ב) כשא"ל שיתפלל בזמן שהצבור מתפללים א"ל "מאי כולי האי". וזה נסתר ממש"כ המבי"ט (בית אלוקים שער התפילה פרק יא) וז"ל כי רב נחמן היה סובר כי אמת הוא שיש מעלה למתפלל אפילו תפלת יחיד בלי דבר של קדושה שתהיה ברבים, כמו המתפלל י"ח בלחש עם הצבור ולא הספיק לעמוד עד חזרת התפלה לקדושה, אבל כשאינו עמהם במקום אחד, הרי הוא יחיד, לכך אמר לו מאי כולי האי. והשיב לו מדכתיב "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", כי נראה כי גם בתפלה שמתפלל היחיד בביתו, יש לה יותר מעלה אם אומרה בשעה שהצבור מתפללים, כמשמעות הכתוב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, כלומר תפילתי הנאמרת ביחיד היא מגעת אליך ה', כשהיא נאמרת בעת רצון, והיא שעה שהצבור מתפללים בה, ונקראת עת רצון שהקב"ה מרוצה באותה העת, כמו שאמר רבי יוחנן (שם ו') דכתיב מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה, שיעור שיוכל לענות דבר של קדושה.

בזמן שהצבור מתפללים י' במקום אחד דווקא

בדברי המבי"ט מבואר דלא כמו שרצה הגר"א וייס שליט"א לומר ש"בזמן שהצבור מתפללים" כולל אסילו אם אין צבור של עשרה במקום אחד.

"רגיל" הוי כנדר

אמנם עי"ש (בדירשו) שהגרשז"א זצ"ל נקט שדוקא מי שרגיל בכך, יכול להתפלל ביחידות, דנחשב קצת שקיבל עליו בנדר, אבל למי שאינו רגיל לא. וכתב שמי שמתפלל כוונתקין בקביעות אפילו אם זה בר"ח לבד, ג"כ יכול

להתפלל ביחידות אם אינו מוצא מנין.

ולפי כל הנ"ל בוודאי מי שבמצב שלנו אין לו מנין, בוודאי יש ענין גדול שישתדל להתפלל כוותיקין.

וותיקין או מנין מרפסות

אלא שעדיין יש להסתפק מה עדיף להתפלל וותיקין ביחידות או "מנין מרפסות", ושמעתי בשם ת"ח אחד שפסק שמי שאינו רגיל להתפלל כוותיקין אז עדיף להתפלל במנין מרפסות, וכנראה הטעם שמעיקר הדין נוקטים כדברי השו"ע שאפשר להצטרף לציבור באופן הנ"ל. אבל אם אין כולם רואים אלא את אלו, או לפחות שכולם רואים החזן, נראה שאז בוודאי כוותיקין עדיף.

בזמן שהצבור מתפללים

ויש להוסיף שהרי כשמתפלל כוותיקין יש גם את המעלה של "בזמן שהצבור מתפללים, שהרי אפילו בימים אלו היה מנין מצומצם "כוותיקין" בכותל המערבי. ועוד שהרי יש הרבה שמתפללים כוותיקין ביחידות, וראיתי שהגר"א וייס שליט"א טען שכדי שיחשב "בזמן שהצבור מתפללים" לא צריך שיהיה מנין במקום אחד, אלא אפילו אם הרבה יחידים מתפללים אז נחשב בזמן שהצבור מתפללים. הוא הביא ראיה ממג"א שגם בשופר יש מושג של "בזמן שהצבור תוקעין" ושם אין דין "מנין".

בזמן שהצבור מתפללים

והנה איתא בשו"ע (או"ח צ, ט) ישתדל אדם להתפלל בבהכ"נ עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבהכ"נ, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, וכתב הרמ"א שהוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין, מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים.

וכתב המשנ"ב (ס"קלא) שבימות הקיץ שהצבור מאחרים תפלת שחרית, והדר בישוב אסור אפילו ללמוד (פט, ו ובסימן רל"ב), שמא ימשוך בלימודו ויעבור זמן תפלה, וא"כ יתבטלו זמן ארוך לכן מוטב שיתפלל תיכף בהנץ החמה. ומכ"ש כהיום דבקלות גדולות מתפללין תיכף משהאיר הבוקר וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללין. עוד כתב (ס"ק לב) שפי' "בזמן שהצבור וכו'" היינו בשעת שקלות ישראל מתפללים. (ודלא כמו ששמעתי מרב אחד שדווקא צבור שהוא שייך אליה).

ק"ש בזמן או תפלה צ"

כדברי המג"א, שעדיף להתפלל ביחידות עם תפילין מלהתפלל בצבור בלי תפילין, כתב גם בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' מז), אבל לא מטעמיה, אלא כי מה שקורין אח"כ ק"ש בצבור אין לו דין ק"ש רק כקורא בתורה, לכך עדיף טפי להתפלל ביחידות. וזה חידוש עצום, שמי שקרא ק"ש בלי תפילין אינו יצא ידי חובת ק"ש.

אבל לענין האם תפילה כוותיקין דוחה תפלה צ"ב בזה חולק על הביה"ל, דיעו"ש שנשאל במה שמאחרים להתפלל ועוברים זמן ק"ש וגם ברכת ק"ש, האם טוב ליחיד להתפלל ביחידות בזמן ק"ש ותפלה אף שאינו מתפלל עם הצבור, או עדיף להתאחר ולהתפלל עמהם. והשיב שאם לא היו עוברים זמן ק"ש והברכות והיו מתפללין בזמנם, רק שאחד היה רוצה לעשות כוותיקין להתפלל עם דמדומי חמה, בזה ודאי אסור לעשות כן ולהתפלל ביחידות, דתפלה בצבור עדיף, אבל לעבור זמן ק"ש וזמן ברכת ק"ש, והוי ברכות לבטלה, ודאי אין צריך ראיה שביחידות בזמנו עדיף טפי. ואפילו אם אין עוברים זמן הברכות רק שעוברים זמן ק"ש, נמי ראוי להתפלל ביחידות לקרות ק"ש בתפילין. אבל צ"ע איך יפרנס ההיא דברכות שקורא ק"ש במקוה כדי לקרותו כוותיקין, אע"פ שאינו מניח תפילין במקוה.

במה שכתב שעדיף להתפלל ביחידות מלהתפלל אחרי זמן ק"ש, כך נוקט גם הפרי יצחק (סי' א) שהעיקר לומר גם ברכת ק"ש בזמן ק"ש. אבל המשנ"ב פסק שיקרא ק"ש בזמן בלי ברכות ואח"כ יתפלל בציבור. דהנה כתב הרמ"א (או"ח מו, ט) וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' בשכמל"ו, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה. וכתב המשנ"ב (ס"ק לא) דבמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש, יכוין לבו כדין ק"ש ויכוין לצאת בזה המצות עשה דק"ש, וי"א שיקרא כל הפרשה ראשונה, ויותר טוב שאז יקרא כל השלשה פרשיות.

דברי "מעשה רב"

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן ה) מביא מש"כ בספר מעשה רב להגר"א ז"ל (ה' ק"ש ותפלה אות כ"ה) בזה"ל

להתפלל שחרית כותיקין, ובלבד עם מנין עשרה דוקא. ונלמד מפשטות דברי הגר"א ז"ל דס"ל דתפלה בציבור עדיפא מתפלת ותיקין ביחיד, שהרי מתנה שיש להתפלל שחרית כותיקין, ובלבד שיהא זה עם מנין עשרה דוקא.

וכתב הצי"א שפלא על המשנ"ב שלא הזכיר מדעת הגר"א ז"ל שסותר את דעתו, אם לא שנאמר שפירש שדברי הגר"א אמורים לאלו שלא מהזהירים לקרות כוותיקין, אך זה דחוק, וגם היה לו עכ"פ להזכיר מה שכתוב במעשה רב.

ועי"ש שבסידור הגר"א בלקוטי דינים וביאורים להגרנ"ה ז"ל שואל ע"ד המעשה רב מההיא דירד לטבול, דמוקמינן לה בגמ' כוותיקין ושם לא היה עשרה דהא מסיים יתכסה במים ויקרא. ולכן כותב דכוונת הגר"א במעשה רב שם היא בגוונא דמתפלל בביהכ"נ דאסור שם להקדים תפלתו לתפלת הציבור אם לא שמתפלל בעשרה, ועי"ז הוא דקאמר דאפילו אם רוצה להתפלל כוותיקין לא יתפלל בביהכ"נ ביחיד. ואם ניתן להעמיס כוונה זאת בדברי המעשה רב, יהא באפשר ליישב גם דברי המשנ"ב ולומר שדברי המשנ"ב אמורים כשיתפלל ביחיד במקום שלא יהיה שם אח"כ מנין, באופן שלא נחית בזה להדין של האיסור להקדים בביהכ"נ תפלתו לתפלת הציבור שע"ז הוא שהמדובר לפי הנז' במעשה רב. אך פשטות דברי המעשה רב וסתמת לשונו לא משמע כן. ויש בזה עוד חידוש שזה שאסור להקדים תפלתו לציבור מיירי אפילו אם אין הציבור נמצא שם.

תפלב"צ לפני הנץ או ביחידות אחרי הנץ

בשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' ב) נשאל האם עדיף להתפלל בציבור אבל לפני הנץ, או לחכות להנץ ואז יצטרך להתפלל ביחידות. עי"ש שהביא דברי רבינו ירוחם שזמן תפלה משיכיר את חבריו ברחוק ד' אמות, ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד. עוד כתב רי"ו שפשוט בפרק תפילת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא.

ומסביר הדרישה (סק"א) שדעת רבינו ירוחם דג' זמנים הם, הרוצה להיות מן הותיקין המדקדקין במצות עושין המצוה מן המובחר יתפללו עם הנץ החמה, ומי שאינו מדקדק כל כך יכול לקרות לכתחלה משיכיר חבריו ברחוק ד' אמות, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר נמי יצא.

א"כ כתב הפרי"י שלדבריו להתפלל משיכיר הוא זמן תפלה לכתחלה אלא שאינה מן המובחר, א"כ עדיף להתפלל בציבור משיכיר מלהתפלל ביחידות. אלא דהק' שברמב"ם מבואר שכל תפילה לפני הנץ אינו אלא בדיעבד, ומשמע אפילו משיכיר. ותי' דלפמ"ש הראשונים דעיקר זמן ק"ש לכתחילה הוא משיכיר, ומכיון שצריך לסמוך גאולה לתפילה ממילא גם זמן תפלה לכתחילה הוא קודם הנץ. ולפ"ז הרמב"ם הולך לשיטתו, דהנה הב"י (סי' נ"ח) כתב בשיטת הרמב"ם דעיקר זמן ק"ש הוא כותיקין מעט קודם הנץ, וכיון דעיקר זמן ק"ש הוא בסוף עמוד השחר קודם הנץ ממילא י"ל דעיקר זמן תפלה הוא רק דוקא לאחר הנץ, ולפ"ז אם התפלל קודם הנץ לא יצא רק בדיעבד. אולם לפי מה דקי"ל דעיקר זמן ק"ש הוא משיכיר, ממילא גם זמן תפלה לכתחלה הוא משעה זו, אלא משום דכתיב ייראוך עם שמש מצוה מן המובחר להתפלל אחר הנץ. א"כ עדיף להתפלל עם הציבור ובלבד שיהיה אחרי משיכיר. אבל עדיין קשה שבשו"ע (או"ח פט) כתוב כדברי הרמב"ם שרק בדיעבד יצא אם התפלל משעלה עמוד השחר, ואינו מחלק בין לפני משיכיר לאחרי. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן י) מביא שבסידור צלותא דאברהם, כתב בפשיטות דתפילה בציבור עדיף כדברי הפרי יצחק.

אמנם בספר תשובות והנהגות (כרך א סימן סז) נשאל במקום שמתפללין לפני הנץ אם להתפלל ביחידות אחר הנץ, והשיב דבשו"ע (סי' פ"ט) כתוב שעיקר זמן תפלה בנץ שנאמר ייראוך עם שמש, ורק היוצא לדרך שאינו יכול לכוון בדרך מתפלל קודם, ומסביר ע"פ הגר"א (תנ"ט) שמשמרות הלילה ברקיע של מלאכי עליון היינו עד נץ, ורק אז מתחלפות ע"ש, ובזה"ק ובכתבי האריז"ל שעיקר זמן תפלה ביום, והיינו אחר נץ, שבשמים אז דוקא יום ומעביר לילה ומביא יום, ומשמר דיום עיקר זמן תפלת שחרית ולא קודם.

ומביא מה שכתב בפרי יצחק שעדיף להתפלל בציבור לפני הנץ מלהתפלל ביחידות לאחר הנץ, שזמן נץ רק לוותיקין, אבל קודם ג"כ כבר זמן תפילה לכל העולם. אבל העיר עליו דלשון השו"ע מוכח שזמן תפלה לאחר הנץ מיד, דהיינו עם הנץ ממש כוותיקין, אבל זמן תפלה נמשך גם לאחר הנץ עד ד' שעות, אבל לפני הנץ יוצאין רק בדיעבד או בשעת הדחק שיוצא לדרך. וכן במשנ"ב (ר"ס פ"ט) כתב דזמנה לכתחלה רק משתנץ החמה, ורק בדיעבד אם התפלל קודם הנץ יצא, ובשעת דחק ואונס מותר לכתחלה, ובביה"ל כתב דכן הסכמת הרבה אחרונים ופשיטא ליה כן בדעת השו"ע, אלא שהביא דעת הפרי"ח דמותר לכתחלה להתפלל קודם הנץ וכו', וכתב שאין למחות ביד הנהגתו להקל. ועל פי זה כתב שלא כדאי לבטל עיקר הזמן של תפלה גופא שהוא אחר הנץ, בשביל תפלה בציבור שעיקרה משום שעל ידה יש עת רצון.

והוסיף שם דיש לצרף שיטת כמה מגדולי הראשונים (רבינו תם, ר"ח, רז"ה, ראבי"ה), ועיין תוס' יומא (לז, ב) דס"ל שק"ש עיקר זמנה רק אחר הנץ וכ"ש תפלה שלאחריה.

והתפלה בציבור גופא בלאו הכי ברוב מקומות היום רפויה אצלנו שצריך עשרה גומרים "גאל ישראל" יחד ומתחילים שמונה עשרה באותה רגע יחד ממש, ושמע מפי הגר"א דסלר זצ"ל שרבותיו החמירו מאד בזה שידקדקו להתחיל באותו רגע ממש שלדעתם דוקא כה"ג הוי תפלה בציבור, ואם כן כיון שתפלת הציבור אצלנו רפויה, מאן יימר לן דעדיפא לוותר עי"ז על עיקר זמן תפלה, ולכן צידדתי להתפלל אחר הנץ ביחידות ולשמוע ברכו וקדושה קודם.

ביטול תפלב"צ בקביעות

אמנם למעשה כתב שכל זה באקראי אבל לא בקביעות, שאם בחורף יבטל בבוקר מתפלב"צ לחדשיים לא כדאי, שביטול תפלב"צ בקביעות עלול לגרום פריקת עול במצות תפלה בציבור, וסופו שיזלזל לגמרי בתפלה, לכן ראוי להתפלל בציבור אף לפני הנץ. אבל אם רגיל להתפלל במנין לאחר הנץ, ואירע לו באקראי שאין מנין אלא לפני הנץ, ומתפלל ביחידות ושמוע קדושה וברכו, יש לו על מה לסמוך לבטל תפלה בציבור ולהתפלל ביחידות עם הנץ, רק ישתדל לכוון בתפלתו ביחיד שהכוונה בתפלה ביחידות נצרכת מאד.

אמירת ברכת מעי' ז במנין אקרא

יש להסתפק האם לומר באכת מעין שבע במנינים שאינם קבועים, ויש הרבה מנינים כאלה בזמנים אלו.

והנה איתא בשו"ע (רסח, י) שאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, כיון שכל הטעם באמירת ברכה זו היא משום המאחרים שלא יהיו ניזוקים. וכתב המשנ"ב (ס"ק כד) דכל שכן אותם המתפללים לפרקים במנין בבית שלא יאמרו ברכת מעין שבע, אבל כשיש קביעות לכמה ימים ויש ספר תורה אצלם כמו בירידים, דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים. ולכאורה מנינים של היום לא גרע מהמנינים ביריד, ובפרט שנמשך הרבה זמן.

עוד הביא המשנ"ב (ס"ק כה) מהמג"א בשם הרדב"ז שבמקום שנוהגים לאומרה אין למחות בידם, אבל הפרמ"ג פקפק בזה דהוי ספק ברכה לבטלה. וכתב בלוח לארץ ישראל דבעיה"ק ירושלים נוהגים לאמר ברכה מעין שבע גם במנין שאינו קבוע. אלא שהעיר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שש"כ פרק ס"ה הערה נ"ח) דאפשר שמנהג ירושלים זה שייך רק בירושלים שבין החומות, דבגלל הקדושה חשיב כבית הכנסת. ומטו משמיה של הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמנהג זה נוהג בכל ירושלים ואף מחוץ לחומה.

וראיתי שכתב הרב מרדכי קארף שליט"א שאין לאומרו, דלא תיקנוהו אלא במקום קבוע לתפלה עם ארון קודש, כמש"כ הריב"ש (סי' מ). (לא מצאתי שכ"כ הריב"ש שצריך ארון הקודש). ואף כשאמרו בירידים היה מקום קבוע לתפלה בירידים, ולא במקום עראי, ולא במקום שכל מהותו עראי ע"י צירוף של יחידים, ואין מקום להדר בזה. אבל אם יש מנין במקום אחד לפי טעם זה אז שפיר יאמרו ברכת מעין שבע.

עוד טעם כתב דכל התקנה להוציא את המאחרים לביהכ"ס בשדות שימתינו להן כדאיתא בשבת (כד, ב) וברש"י שם, שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, ולילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה, לכך האריכו תפלת הצבור. אבל כשכל המהות של התפלה של אנשים שאין יוצאין מביתם, וגם באופן כזה הוי צירוף בלבד, פשיטא שלא תיקנו כלל מעין שבע. ולפי"ז שוב אם יש מנין בחניה, או ברחוב אז יאמרו.

ביטול תקנה היכא שלא שייך הטעם

ויש להעיר שמהכ"ת אפשר לבטל תקנה משום שטעם התקנה לא שייך, הרי נקטינן שבטל הטעם לא בטלה התקנה. הגע בעצמך האם נאמר שבטל התקנה משום שבת הכנסת שלנו לא נמצאים חוץ לעיר. אמנם הוא הביא מש"כ הב"י (סי' רסח) בשם מהר"י אבוהב, ונפסק בשו"ע (שם ס"י), דבבית חתנים ובית האבל דליכא טעמא דמאחרין לבא אין אומרים ברכה זו. ובמשנ"ב שם דהאומרים שם הוי ספק ברכה לבטלה, וק"ו בנ"ד דכלל לא שייך תקנה זו דהוא חשש גדול של ברכה לבטלה. הרי שהב"י לא חשש לא לבטל התקנה משום שבטל הטעם.

ובעיקר הנידון עי' ברכ"י (או"ח קכד, א) לענין חזרת הש"ץ, שכתב וז"ל הגם דהאינדא להא מילתא אכשור דרי, ובכמה עיירות כל הקהל בקיאים, מכל מקום תקנה לא זזה ממקומה, כי היכי דאשכחן בברכה מעין שבע דהטעם הפשוט מפני העם שבשדות, והאינדא ליכא, ותקנה במקומה, אף זו כיוצא בה, וכ"כ הרב פר"ח לעיל (ריש סי' ט).

מים מגולים

ואין להקשות מה שמצינו לענין מים מגולים שלא צקפידים היום משום שאין נחשים מצויים, וז"ל ה שו"ע (יו"ד קטז, א) משקים שנתגלו, אסרום חכמים דחיישינן שמא שתה נחש מהם והטיל בהם ארס. ועכשיו שאין נחשים מצויים בינינו, מותר. שהרי מסביר שם הגר"א וז"ל ואין כאן משום דבר שבמנין וכו', שלא נגזרה לכתחלה אלא במקום דיש משום גלוי, מדקאמרינן יין מבושל אין בו משום גילוי, והרבה כיוצא שם, וה"ה לדידן בכלם כיון שלא נאסר לגמרי. וכ"כ הריב"ש (ק"ט) לענין "יום אידם" של גוים, עי"ש ואכמ"ל.

שוב ראיתי בברכ"י (רסח ס"ק ד) על ההיא שאין אומרים ברכה מעין ז' בבית חתנים, כתב וז"ל וכן אין אומרים אותה אם בורחים מן העיר לכפרים מדבר באופל ומתפללים בכפר. (בית דוד סי' תקל"ז). וכן הורה הגרי"מ רובין שליט"א שמה"ט במקום שנוהגים לאומרו רק במקום קביעות אין לאומרו במצבינו. ואולי יש לחלק בין מקרה הברכ"י שאזכו את העיר לכפר ולכן נחשב שאינט קבוע משא"כ אצלינו שנשארים בבתינו.

ס"ת

עוד שי לדון במקום שאין ס"ת שם בקביעות, אלא שבשעת קריה"ת מביאים הס"ת מבית הסמוך, שבכה"ג לא נחשב כמקום שיש ס"ת, וצ"ע לדינא. ואולי יש לחוש כאן לברכה שאינה צריכה ולא כדאי ליכנס לספיקות.

יקום פורקן

כתב השו"ע (סי' ק"א ס"ד) שאין להתפלל ביחידות בלשון ארמי אבל בציבור מותר. והטעם לפי שאין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמית, וה"ה לשאר לשונות חוץ מלשון הקדש. אבל ציבור אין צריכים מליץ שהקב"ה בעצמו מקבל תפילתם.

עוד כתב השו"ע שגם לענין בקשת צרכיו אין היחיד שואל בלשון ארמי, ועל פי זה כתב המשנ"ב (ס"ק יט) שבציבור מותר לבקש צרכיו בלשון ארמי, ואתי שפיר מה שאומרים יקום פורקן ובריך שמיה בציבור בלשון ארמית, והוסף המשנ"ב דלפי זה אם מתפלל בביתו אין יכול לומר שום יקום פורקן ושכן מוכח באור זרוע.

אמנם בספר שערי אפרים (שער י' סעיף כ"ו) כתב שהמתפלל ביחיד יאמר רק את היקום פורקן הראשון, ומקורו מספר קיצור של"ה, וכן הוא בהרבה סידורים. וצ"ב מאי שנא יקום פורקן ראשון משני.

ענייה ב"זום"

במצבינו היום שיש הרבה שא"א להם להתפלל בציבור אז יש לדון היכא שיש במקום אחד עשרה, ויש אפשרות לשמוע ע"י שידור חי או בז"זום" האם מותר לענות אמן קדיש קדושה וברכו. (וזה פשוט שאין לצרף אנשים בודדים ע"י זום שיחשב למנין). וכבר דנו במקום אחר האם אפשר לצאת ידי"ח בשמיעה בטלפון, ורוב הפוסקים נוקטים שאין לצאת משום שאין זה קול של המדבר. אבל עדיין יש לדון האם אפשר לענות אמן קדיש קדושה וברכו.

עניית אמן על ברכה ששמע ברדיו או טלפון

הבאנו שם מהפרד"י שמביא מירחון "אור תורה" שמסתפק האם לענות אמן על ברכה ששמע ברדיו, וכ' הפרד"י שלכאורה זה דין מפורש בשו"ע (או"ח נה, כ), היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות, וי"א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או ע"ז. א"כ בשמע ברכה ברדיו, הרי חייב לחוש שיש טינוף בינו לתחנת הרדיו.

להלכה

כתב המשנ"ב (ס"ק סב) מדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דדין זה לא פסיקא ליה, וכן משמע מהרמ"א (עט, א) דלא ס"ל כן וכמש"כ המג"א שם. ועי"ש שמביא לדברי הח"א שאמן יהא שמיה רבה וקדושה יענה דהוי רק פסוקים, אבל ברכו לא יענה. ולפי"ז לכאורה אמן יותר דומה לברכו, משום דג"כ לא הוי פסוקים בעלמא. ולפי דבריו א"כ גם ב"זום" אם יהיה עשרה במקום אחד יהיה מותר לענות הכל חוץ מברכו, כדברי המשנ"ב.

קידוש

הפרד"י מציין ג"כ למחצית השקל (סי' רע"ג, ג, יג), דהנה בשו"ע (או"ח רעג, ו) כתוב שאם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו דשפיר הוי מקום סעוד, וכגון שנתכוין השומע לצאת, ומשמיע להוציא. וכתב על זה המחצית השקל שאם יש צואה או ע"ז בינו לבין המקדש אינו יכול לצאת, כמו שמצינו בסי' נ"ה שי"א שכה"ג השומע קדיש או קדושה אינו יכול לענות, ואיך נאמר שהשומע יצא הרי שומע כעונה. היינו דס"ל להמחצית השקל שהבעיא

היא בהענייה, ואם שומע כעונה אז גם בקידוש יש "ענייה" ע"י השמיעה. ולפי"ז ה"ה לכאורה שאינו יכול לענות אמן על ברכה ששמע ברדיו.

והיה מקום לחלק בין היכא שרוצה לצאת ידי חובתו, שאז יש בעיא של הפסק בינו למי שמוציאו, להיכא שאינו רוצה לצאת ידי חובתו אלא עונה אמן בעלמא, דאז אולי אין לחשוש משום הצואה והע"ז, אבל מלשון המחצית השקל משמע שכל זמן שיש "ענייה" יש בעיא, א"כ בעניית כל אמן יהיה בעיא אם מפסיק צואה או ע"ז בינו להמברך.

דעת האג"מ

ועי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' צא) שכתב להדיא שאפשר לענות אמן על ברכה ששומעים דרך הטלפון, ולא דן כלל מצד שיש צואה בינו לבין המברך, וכל הדיון שלו אינו אלא אם יכול לצאת ידי חובתו, עי"ש.

עניית אמן כשיש הפסק בתיים

הגרשז"א (מנחת שלמה ח"א סי' ט) דן על שמיעת ברכה ע"י טלפון, ומסיק שיש לשמיעה זו דין הנפת סודרים שהיתה באלכסנדריא של מצרים, דחשיב רק כידוע באיזו ברכה הש"צ עומד ולא יותר, וכיון שכן אין לענות כלל אמן על ברכה שהוא מחויב לצאת בה. וגם ברכה שאין השומע מחויב לצאת ידי חובתה, **אפשר דרק אם עומד בבית הכנסת או אפילו סמוך לו ושומע חזרת הש"ץ או שאר ברכות ע"י רם קול**, אז שפיר נגרר אחר הצבור ועונה אמן מידי דהוי אאלכסנדריה של מצרים, משא"כ כשעומד רחוק ושומע ע"י טלפון, אין לענות אמן על שום ברכה, ודינו כעונה אמן לבטלה, הואיל והוא שומע את הברכה רק ממברנה ולא מפי אדם.

אבל חתני היקר (הרב חממאל רוטנברג שליט"א) העיר מדברי שו"ע הרב (או"ח נה, כג), שכתב וז"ל וכל זה לענין צירוף או להוציא ידי חובתו, אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה, יכול לענות עמהם כל השומע קולם אפילו הוא בבית אחר לגמרי, **ואפילו כמה בתיים מפסיקים ביניהם**, מפני שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. הרי לן להדיא שאין הבדל בין אם הוא בבית ליד או שיש הפסק של כמה בתיים, ובאמת סברת הגרשז"א צ"ע דא"כ מה הגבול.

היכא שיש הפסק זמן

לכאורה יש לחלק בין שמיעה ב"זום" או שמיעה בשידור חי, שב"זום" זמן ההסק בין הדיבור להשמיעה הוי קטן מאוד, אבל בשידור חי יש הפסק יותר מתוכ"ד.

והנה כתב השו"ע (או"ח קכד, ח) שלא ימתין עם עניית האמן, אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. וכתב המשנ"ב (ס"ק לד) שתוך כדי דבור כדיבור דמי. ושיעור תוך כ"ד הוא מחלוקת הפוסקים, י"א שלשה תיבות וי"א ארבעה תיבות, וביותר מזה לא יענה כלל דהוי בכלל אמן יתומה. ובצבור קי"ל דעד שכלו רוב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל הברכה ומותר לכל אחד לענות עמהם. ומציין למש"כ בביה"ל.

וראיתי שהג"ע יוסף זצ"ל פסק שאפשר לענות אמן על ברכה שנאמר בשידור חי, ולא חש לזה שיש הפסק שזמן, ולכאורה זה שלא כדברי המשנ"ב.

אבל יעויין הביה"ל (שם) שמקור הדין הוא בפרמ"ג שכתב דנ"ל ולא הביא ראיה לזה. ועי"ש שדן באריכות שאין זה פשוט כ"כ, שמקור הדין זה הוא באבודרהם, המובא בב"י, ושם כתב וז"ל י"מ אמן יתומה **שלאחר זמן מרובה** שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה, משמע לכאורה מזה דלא תליא שיעורא בכדי דיבור. ואפשר דלישנא דהרמ"א דכתב מיד דחקו. עי"ש שדן באריכות, אבל עכ"פ יוצא שדברי הפרמ"ג אינם פשוטים כלל.

האם יש נ"מ אם רואה הצואה או לא

שוב ראיתי בספר שו"ת אבני ישפה (ח"א סי' ט) שדן בזה באריכות, ועי"ש שהביא דברי ספר שערים מצוינים בהלכה (ח"א סי' ו' ס"ק ה) שכתב שאינו עונה קדושה וברכו ואמן אחר ברכות אלו, ותמה עליו שהרי קיי"ל כריב"ל (פסחים סה, ב) שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ומן הטעם הזה נפסק בשו"ע (או"ח נה, כ) דאם יש עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות קדיש וקדושה. וא"כ אף אנו נאמר שאעפ"י שאינו שומע קו להמתפלל אבל יכול לענות בגלל שידוע שבשעה זו מתפללים, ואף הוא עונה לתפילתם. אלא שהשו"ע כתב בשם י"א שצריך שלא יהא מפסיק דבר שאינו נקי או ע"ז. וכתב הלבושי שרד משמע דדעה ראשונה עיקר מדכתב דעה זו בשם י"א, וכן משמע דס"ל לרמ"א (עט, א) כמ"ש המג"א שם (ס"ק ג), ומ"מ ראוי להחמיר אבל בשעת הדחק העושה כדיעה ראשונה לא הפסיד.

עוד כתב שם שבשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' ס"ח) כתב בשם הגר"א במעשה רב (סי' מ"ז) שמבית לבית השומע קדיש וקדושה ואמן יכול לענות עם הציבור אפילו כשיש בנתיים הפסק של טינופת או ע"ז כיון שאינו רואה. ובסוף התשובה מסיק דכבר נתבאר שכל שהוא שומע ברכת חבירו בביתו לכל הדעות אין הטנופת מפסיק. ותמה עליו איך ידע היחווה דעת שכוונת הגר"א לחלק בין בית לבית ובין אם הצואה נמצאת באותו הבית, ורק מחזיר את פניו, שהרי בדין צואה אין נ"מ בין זה לזה, שהרי אם מחזיר פניו ואין כאן ריח רע וכל הפרטים הנצרכים, אי"כ הרי זה כאילו שאין כאן צואה עבורו אלא הצואה היא במחנה אחר. ואעפ"י שהזכיר הגר"א דמבית לבית מועיל כיון דאינו רואה את הצואה, י"ל דסובר הגר"א כמו הדעה קמייתא בשו"ע שצואה אינה מפסקת, ומנין לנו שכוונתו לחדש דכאן מועיל לכו"ע כיון שאין זה מפורש בדבריו.

ומוסיף שאחר שראה בעל היחווה דעת דבריו ענה לו שאין לפרש כך דברי הגר"א כיון שאעפ"י שכתב השו"ע בלשון י"א, אבל באמת זו הלכה פסוקה ומוסכמת, ונמצא שאין לומר שסמך על דעה קמייתא כיון שאין דעה חולקת. וע"כ צריך לפרש כמו שפירש לעיל שיש היתר מיוחד מצד שזה מבית לבית. וכתב "אנכי על משמתי אעמודה", שהרי כבר הביא שהלבו"ש סובר שאין זו דעה מוסכמת כמו שהוכיח מסי' צ"ט. ולכן מסיק שהעיקר כהכרעת המשנ"ב בשם הח"א דאיהש"ר וקדושה יענה דהוי רק פסוקים, אבל ברכו לא יענה.

אבל בסוף התשובה הביא פסק של "גאון אחד שליט"א" (נראה לי שכוונתו להגריש"א זצ"ל) שאין לענות אפילו אמן על רדיו וטלפון, והטעם כי אין לו שייכות כלל למה שנאמר שם, והרי זה דומה לאדם שקיבל מברק שאדם בעיר אחרת מברך ברכה בשעה מסוימת שפשוט שאין מקום לענות אמן, ומסיים "בטלה דעתי מפני דעתו".

א"כ להלכה מי שרוצה לענות אמן קדיש וקדושה יש לו על מי לסמוך, אבל יש בזה פקפוקים ואינו פשוט כלל, וכבר הורה זקן.

"אם בחוקתי תלכו" - יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. מה זה קשור להליכה.

והנה כתוב בשו"ע (או"ח מז, א) ברכת התורה, צריך ליזהר בה מאד. ומסביר הט"ז (או"ח סימן מז, א) בשם הב"י בשם הר"ן בשם ר"י שע"י הברכה מברר שעוסק בתורה לשמה, והוא על פי הגמ' (נדרים פה, א) מ"ד מי האיש החכם וגו'. וכתב הט"ז לבאר הגמ' וז"ל הגמ' אר"י אמר רב מ"ד מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה "על מה אבדה הארץ", דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמ"ה ולא פירשוהו, עד שפי' הקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר "ויאמר ה' על עזובם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה" - היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה, אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה. ומסביר הט"ז שלפי "שלא הלכו בה" הלך התורה, שהתורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמ"ש על "בחוקתי תלכו" ע"מ שתהיו עמלים בתורה, משא"כ באותם שלומדים ד"ת מתוך עונג ואינם יגעים בה אין התורה מתקיימת אצלם, ע"כ אמר "ולא הלכו בה", ר"ל שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתייחס להליכה, וזהו שלא ברכו בתורה תחלה, כי הברכה היא לעסוק בד"ת דרך טורח דוקא.

וזה לא "מעלה" בעלמא בלימוד התורה, אלא שזה עיקר מצות ת"ת, כמבואר בדברי היראים (סימן רנד), וז"ל תלמוד צוה הב"ה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה, דכתיב בפ' ואתחנן 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ... פי' התלמוד לא ילמוד אדם בלא סברא ויקרא ולא ידע מה יאמר אלא שצריך לשמש ת"ת וללמוד סברתם. כדאמרינן בסוטה (כא, ב) היכי דמי רשע ערום עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שימש ת"ת, פי' שמראה עצמו יודע ואינו יודע לפרש מה שקורא. ותניא (כב, א) קרא ושנה ולא שימש ת"ת הרי זה עם הארץ, ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור, ר' אבא בר יעקב אמר אמגושי. ואמרינן בברכות (ו, ב) אגרא דשמעתא סברא.

ויש דבר נפלא ברש"י בהמשך פרשתינו, עה"פ "והתהלכתי בתוכם", פרש"י אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלקים. רואים עד היכן אדם יכול להגיע ע"י עמילות בתורה, "אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני", "יכול לא תיראו ממני"!!!